

Helloi maa

Novelli kavand



ana transformaatoritorn oli üleni rohelusse kasvanud. Ta tipul laiutas tormidest lõhestatud toomingas, mille üks pool nagu linnu tiib sorakile murdunud. Kuid sellest hoolimata olid ta oksad täis lopsakaid marju. Väänlevad väädid ja roostetanud traadid rippusid fantastilises puntras mööda müüre. Nende all puhmaste vahel valendas maa varisenud lubjapurust.

Räbalais tüdruk libises nagu sisalik betoonrahnude ja väätidel vahel. Ta punakas juukselakk vilksas kord siin, kord seal. Siis takerdus ta pulstunud kiharaid pidi traatidesse, peatus, tõmbas näo jonnakalt irevile, sikutas käega ning vabanes jälle. Seejärel asetus ta varjulisele betoonpangale, nii et kogu keha jäi väätidel peitu ja ainult õhetav nägu paistis lehtede vahelt.

Ta nägi kogu maastikku enese ees. Kõigepealt paistsid endisest alleest säilinud üksikud puud. Need olid elatanud pärnad ja vahtrad, paiguti lõhestatud ja raagunud, kuid paiguti ka seda lopsakamad. Nende all lamasid roostetanud masinajäänused, purustatud vagonetid, küljeli kukkunud raudmastide võrestikud — kõik paburitsipõõsaist läbi kasvanud. Siis avardus suure, nüüd enam-vähem tühjaks jooksnud veesulu must nõgu ja selle taga purunenud tammi samblaist laiguline sein. Kohe selle taga tõusis peatehase müüride, katuste, korstnate ja torujuhtmete rägastik. Ja kõige taga, juba savikarva künkast varjatuna, võis rohkem aimata kui näha vana linna olemasolu. Sealt tõusis mingit ruskjat udu, nagu tol mavalt maanteelt metsa tagant. Kogu sellele rohelisele ja roostesele maastikule langesid keskpäevapäikese kiired pilvitust taevast.

See oli nende kodu, ja tüdruk armastas seda omal moel. Kuid ta ei mõtelnud sellele rohkem kui kass pööningukolile, mille keskel liigub. Ta lihtsalt ei tundnud ega tahtnud muud.

Otse tüdruku näo kohal rippusid sorakil toominga marjakobarad. Ta tõstis käe, roobitses marju ja pistis suhu. Marjad olid mahlakad, kuid mida rohkem ta neid sõi, aeg-ajalt kive välja sülitades, seda kuivemaks muutus suu. Ta ajas paksuks tõmbunud huuled torru ja ringutas. Selja tagant tundus hingedel rippuva raudukse vahelt tuuletõmmet ja lehed liikusid ta ümber.

Kuid siis kostis vasakult hoopis valjemat lehekrabinat, ja must koerakoon tuli väätide vahelt nähtavale. Tüdruk tundis koera liiga hästi, et oleks sellest ehmunud. Kuid ta tõmbus ometi kägarasse kokku ja peatas peaaegu hingamise, näo kiskudes peiarlikule naerule.

Varsti kuulis ta, kuis keegi raginal üle betoonipuru ja kuivanud okste astus. Ning siis peatus transformaatori ees noor mees, kitsas nahkkuub keha ligi ja terasest vibupüss kaenla all. Ta nägu oli ovaalne, mustad juuksed niisama lühikeseks põetud kui udemed lõua ümber. Ta pruunide silmade pilk oli väga terav, kuid sellest hoolimata märkas ta tüdrukut roheline keskel alles koera sabaliputamise peale.

«Haa!» hüüdis noormees, ja tema silmad tõmbusid kissi nagu ilvesel. Selles avaldus väga keskendunud, kuid ka kinnine rõõm.

*

Neil oli ebamugav istuda betoonbloki teraval serval, kuid ka väga hea. Nende kehad olid peaaegu liikumatud, ainult vaheliti surutud sõrmedega käed liikusid pisut. Neil oli mõlemal kuum, nad nohisesid enesele märkamata, nagu tüdruk aeg-ajalt enesele märkamata tasa naeriski.

Kõiges selles oli väga suurt noorust, kuid ka alateadlikku tarkustki.

Koer istus siinsamas kõrval, vahel haigutades, vahel kärbeste järele lõmpsates.

*

«Helloi!» kostis äkki vanadusest kärisev hüüd.

Ja üles vaadates nägid nad vanaeite tammil seisvat, mullakarva käsi päikese varjuks silmade kohale tõstetud, ning üha kisendavat:

«Helloi! Helloi-i-i!»

«Vanaema,» itsitas tüdruk pahaselt. «Mis temal jälle? Ikka muudkui...»

Poiss hoidis Helloi käest kõvasti kinni, suu kokku pigistatud. Ka tüdruk ei mõelnud kohe veel minekule, kuid endine meeleolu oli ometi juba segatud.

*

Nad elasid küll majas, kuid ühtlasi ka nagu koopas. Nende söömalauaks oli metallitreipink ja istmeiks masinakastid. Suur kaaraken kõrgel laua kohal oli katki ja sealt ulatusid kastanioksad sisse. Linnupesast sarikate alt kostis poegade piiksumist. Aeg-ajalt plärtsatas sealt põrandale valget vedelikku. Ja selle katkise põranda alt kostis vee sulinat nagu allikast.

Kuid siin elasidki nad ainult suviti, talvel aga tagapool, väiksemas urkais. Seal oli kõik veel süngem, kuid ka soojem. Seal rippus laest veel mingeid rattaide ja seinad olid täis keerukaid väntasid. Kuid seal sai ka tuld teha ja suits kadus üleval võllirägastikku nagu parte vahele.

Lõhnas niiskuse, kopituse ja rooste järele. Veel vängem oli aga jäänuste hunniku hais siitsamast akna alt tammilt. Juba aastakümneid olid nad kõik sinna kuhjanud: loomakonte, kalajäänuseid, väljaheiteid. Tundsid küll seda haisu, kuid talusid ka, nagu koeradki, kes seal kaevlesid. Nende käsitus lõhnadest oli juba teine.

*

Vanamees oli pahuras tujus. Ta väikesed silmad keerlesid karvases näos ja niisama karvased käed tegid ägedaid liigutusi. Miski ei meeldinud talle ja ta urises kõige puhul. Ta oli väike ja nässakas, kuid tahtis ometi valitseda. Ja seda said tunda kõigepealt lapsed.

«Muudkui üks loosklemine!» jõrises ta. «Kas tagumik sügeleb, et paigal ei püsi?»

Kogu eluaeg oli ta selle all kannatanud, et teda küllalt tõsiselt ei võetud. Varem vaevas ema oma peenutsemisega, siis naine ja nüüd ämm. Ikka üks õpetamine ja noomimine. Ainult isa oli samasugune olnud nagu temagi: ei liigutanud rohkem konte kui hädapärast vaja; ei peenutsenud sõnas ega teos; ja kui loodus nõudis, laskis käraka keset sööma-laudagi. Pähh, nagu oleksid nad oma kommetega õndsamad!

Praegu oli vanal Kongasel veel eriline põhjus pahandamiseks. Kuid nagu ikka, nii ei ilmutanud ta seda nüüdki kohe ja otseselt. Las tunnevad, et temalgi on omad salajased mured, hoolitsedes oma perekonna ja kogu selle krempli eest. Mis neil naistel muud kui üks alaline ki-ka-ka, aga siin on mees oma mehe mõtetega. Üleni nii karvanegi, nii et nemad sinnapoolegi ei saa. Ja võim, tarkus ning tõsidus peitub kõik karvades.

Aga ei olnud poisidki kõik temasse läinud. Siin oli see vanem, see Niitra: peen ja pikk kui vibalik, hoidis pead püsti, jooksis kitsedega võistu ja kippus vahel nägugi pesema — ptüi! Nagu ei tõstaks just mustus mehe tõelist väärtust!

Ja siis see noorim, kümneaastane Jasp — nagu kahvatu ja kitsas, silmad hirmunud, kondid kleenukesed. Ja ikka nutt ning ulgumine varaks, kui miski nii ei lähe, nagu peaks minema. Kust küll sihuke pärit? Ei, ega ta tema oma olegi, pagan võtaks! No maha lööks tolle tembumehe, kes talle sarved tegi, samuti kui oma sohknaisegi, kui veel kätte saaks!

Ainult keskmise pojaga, tolle Laosega, võis vanamees kuidagi leppida. Oli ikka ta enese tegu ja nagu: niisama laisk ja nässakas, karvane ning kasimatu. Ainult juba liigagi laisk. Üks asi, kui vanamees ise jalad seinale paneb ja laseb elul hea maitse, ning teine, kui seda orjad ja alamad teevad. Temal on oma mure perekonna eest, aga kes siis tööd teeb, kui teisedki ei viitsi!

Ja vanamehe viha muudkui paisus.

*

«Ennemuiste elasid noored tüdrukud hoopis teisiti!» urises eit.

«Ennemuiste, ennemuiste!» matkis Helloi. «Muud ei kuulegi enam. Võiks arvata, nagu oleksid sinagi kord noor tüdruk olnud!»

«Ja olin ka. Ja missugune veel olin! Ei saa sina sinna poolegi. Olid hoopis teised ajad!»

Ja tema võis seda teada ning sellest rääkida. Sest ta oli siin kandis kõige vanem inimene. Ta oli seda imelikku elu veel kaasa elanud, millest nüüd ainult kuulujutud käisid. Ainult kui temagi sest rääkima hakkas, tuli kõik nii tume ja ebaselge välja.

Jah, olnud nii imeilus, puhas ja peen! Inimesi olnud nii palju, elatud rikkalt, sõidetud uhkeis masinainas ja kantud toredaid rõivaid. Ja kui peened kombes, kui peened kombes! Vanaeide kortsus nägu muutus hetkeks nagu äraseletatuks ja ta liigutused olid nii veidrad, et kõik naerma pahvatasid. Näis, nagu oleks ta mingis teises maailmas elanud — tolles kauges.

Aga kui taheti kuulda, mis masinad need siis tõeliselt olid, mis rõivaid kanti ja kuidas elati, siis ei teadnudki ta lähemalt seletada. Ta otsis küll ühe raamatu välja, mida oli säilitanud räbalate hulgas, ja näitas pilte. Luggeda neist ju keegi ei mõistnud, aga piltidest saadi aru. Seal seisid mingid kuretaolised kergatsid ja naised olid kohevais seelikuis nagu õlekood. Ning nad olnud kõik nii peened ja kombekad!

Aga siis selgus ka, et vanaemagi ajal enam nii ei elatud, — see olnud veel enne tedagi. Ja siis naerdi veel rohkem. Päh, kombes ja peenused ning kes teab veel mis! Liiatigi oli vanaeit nüüd niisama räpane ja ropp nagu kõik teisedki.

Ainult Helloi, nii kuidas temagi vanaemale vastu haukus, tahtis teda ometi vahel kuulda. Aga see pidi sündima täitsa omavahel olles. Ta naeris veelgi, kuid ühtlasi otsekui imes lugusid eide mullakarva huulilt. See ei suutnud ju küll midagi toleaeegsest elust päris selgeks teha, aga mõnd katkendit valgustas ometi.

Jah, nooredmehed ja tüdrukud tulid siis uhketesse saalidesse kokku, muusika mängis ja nad tantsisid ning seda kutsuti balliks. Ja neil olid kõigil imeilusad ja peened rõivad seljas. Ja nad tegid vastamisi viisakaid kummardusi ning rääkisid armsaid sõnu ega haaranud kohe toorelt käppadega nagu nüüd. Ja kui nad abiellusid, siis kandsid naised valgeid kleite ja roosipärgi ning meestel olid läikivad kingad ja palju raha. Ja nad sõitsid nende imeväärsete masinatega pulmareisidele — kaugetesse sinistesse mägedesse või siniste merede äärde, kus elasid imeväärseis lossides...

Helloi kuulas, lõug rusikale toetatud, nagu õhetav, huuled lahti ja silmis läige.

«Olid need mehed niisama ilusad kui Kra?» küsis ta äkki.

«Oh, lapsukene!» kõhistas vanaema naerda. «Kra — tema poleks kõlvanud neile koerapoisiks. Kra! Tema on samasugune mähkam kui tei-

sedki praegu. Jookseb küll väledamalt ja on pisut rühikam kui muud, aga mis on temagi nondega võrreldes!»

See vihastas Helloid ja ta läks mossitades eemale. Kuid hetk hiljem oli ta jälle tagasi, et endise ahnusega edasi kuulata. Ja ta ajus kasvas kujutelm: tema ja Kra — kaugel sinistes mägedes, sinise mere ääres, imeväärseis lossides...

*

See osa linnast oli soostunud. Ta oli juba ennegi niiske ja räpane. Aga kui ülemised tammid murdusid ja jõgi allpool tõkestus rämpsus ning mudaga, siis muutus kõik lausa mülkaks. Paiguti tõusis vesi teise korruse akendeni. Sealt kerkisid murenenud tellisseinad, korstnatütikad, masinate skeletid. Kõik kattus pöösaste, roo ja samblaga. Kevaditi prüäksusid siin vesilinnud ja kägisesid konnad.

Nurgeti läbi sest rabast läks tee. See oli kujunenud otse iseenesest, ilma et inimene oleks palju ta tekkimiseks teinud. Selleks oli osa vana raudteetammi, tükk õhuraudtee silda, mõned hunnikus müürijäänused. See vingerdas justkui põlismetsa rada.

Nüüd läks vana Kongas seda rada mööda. Noh, nii heledal päeval võis ju siit minna. Teine asi öösel, isegi kui kuu heledalt paistis. Ei, tema ei armastanud neid lugusid muistseist inimesist, kes siin mülkas edasi raguvat ja taguvat. Kes teab, mis need rabaalused hauduvad ning nüüdsest rahvast mõtlevad... Ja üldse, kõik see, mis olnud ja veel paremini olnud kui praegu... Ei, Kongasele ei meeldinud see ülepea mitte. Naiste loba küll, unenäo jahm, aga ikkagi kiusas meelt. Justkui nemad, praegune põlv, poleks meestesugu! No ärgu tuldagu rääkimagi, et peab veel mingit mülkarahvast enesele eeskujuks võtma. Kes pagan võiks säärasele mehele nagu Kongas eeskujuks kõlvata!

Ja Kongas läks, habe tuules harali, käed ägedalt vehkimas.

Aga kuivale maale jõudes hakkas ta sõjakus lahtuma. Noh, nii ja naa, siin vanas linnas leidis veel mitmesuguseid inimesi, ja mõni pidas end Kongasest vägisi targemaks. Rõivastusid teisiti ja rääkisid teisiti. Kipusid lausa peenutsema, justkui too ämma-veidrik kodus!

*

Seal veest vähe kõrgemal rannal oli rida karrast, savist ja telliserisust onne. Nende ümber kihas palju alasti lapsi ja vanunud peadega eitesid. Oleksid muidu olnud peaaegu nagu inimesed, kui poleksid olnud üleni mustad. Ainult kui silmi pööritasid või suu pärani ajasid, siis nägi ka muud värvi. Olid juba muistseist aegadest siia jäänud ega tahtnud enam valgetest eemale minna. Just nagu koerad peremehe kannul, tapa või ära!

«Milleks küll seesugused maailmas!» mõtles Kongas halvaks panevalt. «Rumalus otse tilgub neid mööda alla!»

Aga, nii omavahel öeldes, nad meeldisid ka Kongasele. Neist oli nii

hea üle olla. Muidu oli see maailmas, kuidas ta nüüd oli, aga siin oli asi selge. Vigurdagu linlased mis nad vigurdavad, aga kui elavad sega-mini säärase pädikutega, siis on teada, mis neist enestestki arvata!

*

Helloi kuulis väikest Jaspi läbi une nuuksuvat. Ta oleks nagu millegi eest põgenenud, appi hüüdnud ja halastust palunud. Helloi kuulas teda natuke aega ja tal hakkas jube. Ümber oli kottpime, põranda alt kostis veesulinat, aeg-ajalt huukas öökull. Helloi nihutas enese hädaldava poisikesse juurde ja püüdis teda ärkvele raputada.

«Surnud... surnud...» halises see läbi poolune.

«Mis sul on?»

Nüüd näis poisike virguvat.

«Ma nägin poodud jumalat,» soigus ta. «Aga ta pääses lahti. Ja siis läks ta vaenlastel halvasti!... Tuli, leegid...»

Laps peatus hirmunult.

«Vanaema rääkis,» jutustas ta siis ikka selgemalt. «Olnud enne-muiste jumal ja vaenlased poonud ta üles. Aga ta tulevat kord veel tagasi kõigi üle kohut mõistma. Ja ma nägin teda — ta oli juba tagasi tulnud! Kõik kohad olid täis tuld ja verd, tuld ja verd! Ja suured tiibadega mehed lendasid tule kohal, mõõgad käes... Ning kõik see oli nagu seal mäel linna taga. Oli palju inimesi, rohkem kui meie linnas või terves maailmas. Kõik mäekülg ja org ja lagendik kuni mereni oli neid täis... Ja vanaema ütles, et need pole ainult elavad, vaid needki, kes ammu surnud... Ja nad kartsid väga... Ja mina kartsin väga...»

Oli kuulda, kuis Jasp enese põlvili ajas. Ta nuuksus vabisedes. Ja Helloi vabises samuti.

«See oli uni,» püüdis ta poisikest rahustada. «See pole midagi. Jää rahule. Heida pikali ja maga edasi.»

«Ei, ei!» hüüdis poisike. «Ma nägin, ma nägin! Kõik rahvas oli koos. Ja jumal osutas käega ja tiibadega mehed löid mõõgaga inimeste pähe ning inimesed kukkusid tulejärve. Ja terve maa ning taevast läks tulest ja verest punaseks. Ma nägin, ma nägin! Mu jalad on verega koos. Vaata, vaata, nad on verega koos!»

Ning Jasp nuttis kõva häälega.

*

Näis, nagu oleks maa enesest veel oma viimse kurjuse välja puserdanud — kõik, mis sinna aastasadade ja inimpõlvede jooksul korjunud. Sinna oli nõrgunud otsekui roojuse reservuaar, senise elu jätiste tagavara maakihtide vahele. Ja nüüd purskas see välja.

*

«Lähme siit ära,» ütles Kra. «Lähme siit igaveseks ära.»

«Aga kuhu?» imestles Helloi.

«Ma tunnen maad, mida ei tea keegi teine. Kaugel siit, päevaste teekondade taga. Ma olen seal käinud. Ikka kui läksin oma pikkadele jahireisidele, põikasin ka sinna. See oli mu saladus. Ja see imekaunis maa on meie oma, ainult meie kahe oma! Lähme siit sinna!»

*

Neil oli töö- ja jahiriistu kanda ning nende reis ei läinud ruttu.

Seni kui nad veel mööda teid ja kaudu rüüstatud külasid liikusid, nad kiirustasid. Aga kui nad suurte metsadeni jõudsid, liikusid aeglase-malt.

Nende toidumoon jõudis lõpule. Siis Kra küttis ja Helloi kalastas. Nad valisid varjulise koha, tegid tule, valmistasid toitu, sõid ja magasid. Karusamblapadi oli nende peakuseks ja kuusk levitas oma oksid nende üle. Ning siis jätkasid nad jälle teed.

Siin-seal oli veel metsaseid külaasemeid. Kuid majad olid olnud puust, ja nad nägid põõsaste all ainult muldreid ning kaevude jälgi. Või siis üllatasid neid keset laant äkki metsistunud viljapuud ja aed-roosid. Midagi muud polnud enam inimestest järele jäänud.

Ja siis kadusid needki jäljed.

Neil tuli minna läbi kaljuste maade, täis koopaid, kus nad magasid. Ja siis mööda liivaseid järverandu, kuhu tegid enestele kõrkjaist telgi.

Aga ühel hommikul jõudsid nad imekauni maastiku ette. Nad peatusid ja vaatasid seda kaua.

Nende ees laius suur org, mille külgi kattis lakkav lehtmets, tõustes ikka kõrgemale ja kõrgemale ning segunedes lõpuks harvade okaspuudega. Oru põhjas lookles oja läbi sinakas-rohelise, õienööpidega tikitud niidu. See pilt, valgustatud heledast hommikupäikesest ja elustatud loetlematuist linnuhäälist, tegi nad sõnatuks.

«See on siis Kra maa,» sosistas lõpuks naine.

«Ei, see on Helloi maa,» vastas mees. «Olen seda sellest peale Helloi jaoks kutsunud, kui teda esimest korda nägin. Tal ei saa teist nime olla kui Helloi maa.»